

Toelichting op de Militieregisters

Waarom de Militieregisters?

Het eerste project dat op VeleHanden.nl wordt aangeboden, is het indexeren van de militieregisters. Deze registers lenen zich bij uitstek voor grootschalige digitalisering, want ze zijn gedurende bijna honderd jaar in heel Nederland op redelijk uniforme wijze gevormd. Bovendien is de tekst goed leesbaar zodat veel mensen mee kunnen doen met het indexeren.

De gehele mannelijke Nederlandse bevolking van 19 jaar is in deze bron geregistreerd. De registers zijn bijzonder interessant voor genealogen, maar worden nog niet breed gebruikt omdat ze zelden geïndexeerd zijn. Met name voor de eerste helft van de negentiende eeuw zal veel vastgelopen stamboomonderzoek kunnen worden vlotgetrokken, dankzij het beschikbaar komen van deze bron. Bij de inschrijving zijn bovendien persoonsgegevens opgenomen die verder moeilijk of niet te vinden zijn (denk hierbij aan het beroep, de lengte, het uiterlijk en soms medische gegevens van de ingeschrevene).

De registers worden geïndexeerd op naam, geboortedatum en geboorteplaats van de jonge mannen die werden opgeroepen zich te melden voor de loting voor de dienstplicht. Zodra de indexgegevens zijn gecontroleerd worden ze geëxporteerd naar Militieregisters.nl. Daar kan vanaf 3 november gezocht worden op naam, geboortedatum en geboorteplaats. Ook is er een overzicht van bekende Nederlanders die door de vrijwilligers van VeleHanden zijn gesignaleerd tijdens het indexeren.

Partners bij project Militieregisters

De militieregisters zijn in veel overheidsarchieven in Nederland beschikbaar. Daardoor doen maar liefst zestien Nederlandse archieven mee met het project Militieregisters.nl en bieden zij hun registers aan op VeleHanden.nl. Onderstaand een lijst van de deelnemende archieven:

- Archief Delft
- Archief Eemland
- Brabants Historisch Informatie Centrum
- Gemeentearchief Ede
- Gemeentearchief Waalwijk
- Het Markiezenhof
- Het Utrechts Archief
- Nationaal Archief
- Noord-Hollands Archief
- Regionaal Archief Nijmegen
- Regionaal Archief Zutphen
- Stadsarchief 's-Hertogenbosch
- Stadsarchief Amsterdam
- Streekarchief Land van Heusden en Altena
- Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg
- Tresoar

De scans van de militieregisters worden gemaakt door GMS: www.gmsnl.com

Over de Militieregisters

Militieregisters is een overkoepelende term voor de administratie van dienstplichtige mannen. In Nederland werd in 1811 de dienstplicht (conscriptie) ingevoerd. Vóór de Franse overheersing bestond het leger uit vreemdelingen, landlopers en avonturiers. In 1814 werd bepaald dat op iedere 100 inwoners één militielid moest worden aangewezen. Op 27 februari 1815 werd daartoe de eerste Militiewet van kracht en deze werd twee jaar later vervangen door de wet voor oprichting van de Nationale Militie.

Loting

Omdat er met vrijwilligers alleen niet aan de norm werd voldaan, bestond de Nationale Militie vanaf toen, naast de vrijwilligers, uit ingelote dienstplichtigen. Voor de loting moest iedere mannelijke inwoner die dat jaar zijn negentiende levensjaar zou bereiken zich inschrijven in de woonplaats van zijn ouders. Een provincie werd daarvoor ingedeeld in militiedistricten van circa 100.000 inwoners, die vervolgens werden ingedeeld in ieder tien kantons. Er werd geloot per kanton.

Vrijstelling

Wie ingeloot werd, kon eerst proberen vrijstelling te krijgen. Bijvoorbeeld omdat hij te klein was (kleiner dan 1,55 meter), een lichamelijk gebrek had, dat een of meerdere broers al in dienst waren (van een gezin met een even aantal zoons moest de helft in dienst, van een oneven aantal het kleinere deel), of dat hij bijvoorbeeld theologie studeerde. In de meeste gevallen werd hij een jaar vrijgesteld en moest hij zich het volgende jaar opnieuw aanmelden. Dit tot een maximum van vijf tot zeven jaren, evenredig aan hoe lang de dienstplicht op dat moment duurde. Dit verklaart waarom een persoon soms in meerdere militieregisters van verschillende jaargangen te vinden is. Deze persoon moest dan op herhaling komen.

Vervanging

Als er geen reden tot vrijstelling was, dan kon een vervanger worden aangesteld. Dit kon een remplaçant zijn (iemand die zich dat jaar niet hoefde aan te melden) of een nummervervisselaar (iemand die dat jaar was uitgeloot – hij ruilde dan voor een lager lotnummer). Het inzetten van een plaatsvervanger was een kostbare aangelegenheid, maar toch werd er vaak gebruik van gemaakt. Omdat dit vervangingsstelsel een grote invloed had op het aantal vrijwilligers – men verdiende namelijk beduidend meer door zich te laten inkopen als vervanger, dan zich aan te melden als vrijwilliger -, werd het remplaçantenstelsel in 1898 afgeschaft en vervangen door de persoonlijke dienstplicht.

Dienstplichtwet

In 1922 werd de Dienstplichtwet ingesteld en was de Nationale Militie als zodanig verleden tijd. De registratie van jongemannen voor de dienstplicht ging echter gewoon door en er zijn dan ook militieregisters tot en met het jaar 1941 te vinden. Uit privacyoverwegingen worden niet alle scans van deze registers direct vrijgegeven. Als richtlijn voor openbaarmaking wordt honderd jaar na geboorte aangehouden.

Inschrijving en loting

De loting voor de Nationale Militie verliep volgens een nauwgezet administratief systeem. In de meeste gevallen zijn er daarom meerdere registers terug te vinden: een inschrijvingsregister, twee alfabetische naamlijsten en twee lotingsregisters.

Inschrijvingsregister

Elke man die dat jaar zijn negentiende levensjaar zou ingaan, moest zich in januari inschrijven in de woongemeente van zijn ouders. De inschrijvingsregisters werden opgesteld op volgorde van binnenkomst.

Alfabetische naamlijst

Vervolgens werden de inschrijvingen op alfabetische volgorde gezet. De alfabetische lijsten werden in tweevoud gemaakt en gecontroleerd: één exemplaar ging na loting terug naar de gemeente, één ging naar de militiecommissaris (provincie).

Lotingsregister

De militiecommissaris van een kanton zorgde voor een publiekelijke loting. Het lotingsregister werd in tweevoud opgesteld, op volgorde van lotnummer. Een hoog lotnummer betekende meer kans op vrijstelling. Na loting werd het lotnummer ingevuld in het inschrijvingsregister en op de alfabetische naamlijst. Vervolgens gingen de lotingsregisters naar de Militieraad, die redenen tot vrijstelling beoordeelde en gegevens werden in het register aanvulde. De militiecommissaris leverde alle registers (lotingsregister en alfabetische naamlijst) in bij de Commissaris van de Koningin; het tweede exemplaar van het lotingsregister ging retour naar de gemeente.

Wijze van loting

Lotingsregisters verschillen soms van elkaar. Dat komt vooral door de wijze van loting. Bij elke loting werd het aantal nummers afgestemd op het aantal ingeschrevenen. In eerste instantie moest iedere loteling zelf een lotnummer trekken en bepaalde hij zo zelf zijn lot. Dit was echter een tijdrovende methode, waarbij ook fouten gemaakt konden worden. In 1928 werd een ander lotingsysteem ingevoerd, waarbij niet iedere ingeschrevene afzonderlijk een lot moest trekken, maar slechts één lotnummer werd getrokken. Dit nummer werd gekoppeld aan het nummer van het inschrijvingsregister. De overige lotingsnummers werden vervolgens op volgorde van inschrijving toegekend.